

SPESSARTI TANULSÁGOK

Elmúlt már harminc esztendeje annak, hogy érdeklődéssel hallgattuk egykori erdőműveléstan-professorunknak, *dr. Magyar Pálnak* a világhíres spessarti tölgyesekről tartott előadásait. Tisztelettel tekintettünk mindig a „magyar Spessart”, a sárvári farkaserdő létrehozójának, *Scherg Lőrincnek* az emlékművére, aki a Majna-menti Lohrból, Spessart szívéből hozta magával az évszázadokon át kialakult tölgytermesztés gyakorlatát. Érdeklődéssel olvastuk a spessarti tölgyesekről szóló tanulmányokat, miközben az évek során egyre nőtt a szakmai kívánság: a maga valóságában, tő mellett tanulmányozni Spessartot. Érthető tehát a várakozás, amellyel a spessarti tanulmányútra indultunk. Az Erdészeti és Faipari Hivatal által szervezett utat annak az erdészeti együttműködési tárgyalásnak köszönhattük, amelyet *dr. Királyi Ernő*, az EFH vezetője, a MÉM-delegáció vezetőjeként az NSZK-ban folytatott. A würzburgi fő-erdőigazgatóság, mint a bajor Spessart kezelője, volt a házigazdánk. Négy teljes napot töltöttünk a bajor spessarti tölgyesekben, és négy különböző erdőhivatal területén járva ismerkedtünk az itteni eredményes (nyereséges) lomberdő-gazdálkodással. Megkíséreljük ennek alapján *Az Erdő* olvasói elé tárni tapasztalatainkat.

A spessarti tölgyerdő-gazdálkodás

A spessarti tölgyesek hesseni és bajor részre tagozódnak. A bajor részt először a rothenbuchi erdőhivatal területén tanulmányoztuk, amelynek 6110 ha erdeje hat erdészkerületből áll, a Spessart—Odenwald körzetbe tartozik, az átlagos tszfm.: 400 m. Ennek a Magas-Spessartnak nevezett területnek az átlagos évi hőmérséklete 7 °C, csapadéka 1000 mm. Az erdők fafaj-összetétele: B 38%, KTT 26%, LF 15%, egyéb fenyő 21%. Az első helyen a bükk, mint kísérő fafaj áll, azonban a faállományban elfoglalt jelentősége a tölgy után következik. A jövőbeni cél: lombos fafajok 70%, fenyők 30%. A vágások szokatlanul magasak: KTT 240 év, B 140 év, EF 140 év, LF 100 év. Az éves fakitermelés 5,2 m³/ha. Ki kell emelni, hogy a fakitermelésnek a nagyobb hányada előhasználatból származik.

A tölgy felújítását elsősorban mesterséges úton, makkrakással végzik. A talajt pásztásan ekével vagy kézzel készítik elő, a pászták távolsága 1 m. Kézi makkrakással hektáronként 15—18 q makk kerül a talajba. A makkvetést azonnal bekerítik, átlagosan 200 fm/ha a kerítésszükséglet. A munkát vállalkozók végzik, ami jelentős mértékben növeli az erdészet szakembereinek a szakmai irányításra és ellenőrzésre fordítható idejét.

Az erdősítés ápolása kézzel és vegyszerrel történik. Az elegyben előre-növekvő bükk és egyéb lomb egyedeket ennek során időben kivágják. Nagy gondot fordítanak az egér elleni védekezésre. A felsorolt munkák eredményeként kitűnő minőségű, sűrű fiatalosokat hoznak létre. 1 ha tölgyes felújításának jelenlegi összes költsége 10 ezer DM.

Fő törekvésük, hogy a tölgy között (alatt) elszórtan mindig jelen legyen a bükk. Átlagosan 4—5 ezer db/ha bukkegyed fenntartását tartják szükségesnek, egyenletes eloszlásban. A fiatalosokban a tölgyfácskák száma mintegy 200 ezer db/ha. A záródott fiatalost hosszú ideig szokatlanul nagy törzsszámmal nevelik úgy, hogy az első nevelővágást 30 éves kor táján végzik. Ezt követően 10 évenként gyéritenek. A belevágás erélye rendkívül óvatos. A faállományok még 80 éves korban is rendkívül sűrűek. A fák koronája kicsi.

Ezt nem tekintik kedvezőtlennek, mert ebben az időszakban kulminál a magassági növekedés és ezért a 80 éves, 240 évig fenntartásra tervezett fáknak még átmeneti koronája van. A nevelővágások és a véghasználatok során itt nem dolgozhatnak több célú fakitermelő gépek. Az üzemi szakemberek úgy tartják, hogy a motorfűrész és a közelítőtraktorokon kívül a magasabb fokú gépesítés a természetszerű erdőgazdálkodás érdekében nem kívánatos. A nevelővágások technológiája megfelel a hagyományos szelektív módszernek. Az ígéretes fákat rendkívül gondosan választják ki és növöterüket igen mérsékelten bővítik. A véghasználatig a teljes záródás fenntartására törekszenek.

Annak ellenére, hogy a tölgy szerepe kiemelkedő, meglepően nagy teret adnak a fenyőknek is. Mindenekelőtt a duglászfenyőt és a lucot karolják fel. Az erdeifenyő sokat szenved a hótörésektől. Fája olcsó, ezért részarányát nem kívánják növelni. Elegyes duglász-, luc-, bükk- és vörösfenyő-állományokat létesítenek. Ezeket kertészkedő módon ápolják, ami azt jelenti, hogy a 4—6 m-es famagasság elérésekor különböző nyeséseket, csonkolásokat végeznek. Az egyes fák és csoportok felszabadítása érdekében nyakalják az előrenövekvőket, böhöncjelötteket.

A fenyőket elsősorban az előhasználati fatömeg növelése érdekében telepítik. A duglász-, a luc- és a vörösfenyő kiváló, 30—38 m magas, 40—50 cm átmérőjű törzset nevel 120—150 éves korra, amikor kitermelik. A tölgy és a bükk még 180—240 éves korig lábon marad, a fenyők kitermelése után értéknövedéke fokozódik.

A fenyőket is sűrűbben telepítik és nevelik, mint nálunk. Ezt főleg a magas vágáskor és a növekedési kulminációs időpontok későbbi korra való eltolódása indokolja. A nevelővágások jellege szelektív. A sematikus és a kombinált eljárást nem alkalmazzák, az alkalmazott kis gépek ezt nem is teszik szükségessé.

A *Rohrbrunni Erdőhivatal* volt a második, amelynek területén tanulmányoztuk a klasszikus spessarti tölgygazdálkodást. Itt megcsodáltuk a védetté nyilvánított 500—800 éves korú tölgyeseket, ahol csak a Környezetvédelmi Minisztérium engedélyével végezhetnek munkát. Az ökológusokkal vita folyik a gazdálkodásról, miközben a hatalmas méretű, terebélyes fák közül egyre több omlik össze.

A Rohrbrunni Erdőhivatal a magas-spessarti tölgyesek közül a legnagyobb kiterjedésű, idős állományokat kezeli. A lomberdőgazdaság jellegét ez az ősi hivatal évszázadokon át megőrizte, mert területe korábban vadászterdő volt, ahol elsősorban a makktermést hasznosították. A 30 éves háború alatt keletkezett az a 26 400 ha-os öreg tölgyerdő, amelyben a fák kora 300—350 év. Itt fizettek a szokásos évi árverésen 1975 decemberében egyetlen tölgy törzséért 50 ezer DM-t (cca. 750 ezer Ft). A hivatalhoz tartozó erdők területe 5600 ha, amelyből az utóbbi 12 évben 1300 ha-on végeztek erdőfelújítást tölgymakkvetéssel. A csapadék itt is 1000 mm/év, az évi középhőmérséklet 7—8 °C.

Az erdőterület bejárásakor éppen fakereskedők készültek a soron levő árverésre. Az utak mentén készletezett, 60—100 cm átmérőjű, 4—9 m hosszú tölgyrönkök látványra is csodálatosan sorakoztak fel, a kitűnő minőséget göcsmentesség, egyenletes évgyűrűszerkezet és széles geszt jelzi. Ezeket a kereskedők a helyszínen rendkívüli alaposággal vizsgálták. A tölgy magas árának megfelelően védik és kezelik a készletezett rönköket. Még ennél is alaposabb a fák kitermelése után a hossztolás és a felkészítés, amelyhez egyszerű eszközöket és módszereket alkalmaznak. A motorfűrész és az emelő, továbbá a vasék szerepel a fakitermelés eszközei között. A rendkívül gondosan végzett döntés után egy-egy fa választékolása 40—50 percet is igénybe vesz.

Csoportos felújítás az ebrachi területen

Az Ebrachi Erdőhivatal körzetében volt lehetőségünk a steigerwaldi lomb-erdőgazdálkodás tanulmányozására. Ez a terület 150—200 m magasan emelkedik ki a Majna-völgyből. Az évi középhőmérséklet 7—9 °C, a csapadék 700—800 mm. Alapközeete homokkő, amelyen kétszintes talajok alakultak ki. A természetes erdők többségét savanyú bükkösök és gyertyános-tölgyesek alkotják. Gyakori a makktermés, teljes tölgymakktermés 1971, 1973, 1976-ban, részleges bükkmakktermés 1972, 1974, 1976-ban volt. Természetszerű erdőgazdálkodást folytatnak, amelynek az alapelvei közül kiemeljük a következőket:

- a tarvágás megtiltása;
- készletgondozás, amelynek a mottója: „a rosszat kell először kitermelni”;
- az értékes bükkök ritkítási növedékének hasznosítása;
- az ígéretes tölgy- és erdeifenyő-egyedek előkészítése a következő vágásfordulóban való továbbtartásra;
- a térbeli rend biztosítása traktorral járható úthálózat által, a hosszú ideig tartó felújítási eljárások előfeltételeként;
- a természetes felújítás előnyeinek kihasználása valamennyi fafajnál, állomány alóli csemetenyérés;
- a lombos fafajok számára kedvezőbb erdőfelújítási célok meghatározása az üzemtervezéskor;
- az újulat félárnyékban való, hosszabb ideig tartó nevelése a kedvezőbb faalak kialakítása és a böhöncösödés elkerülése végett;
- gyakori (2 évenkénti) visszatérés a bontott, felújítás alatt levő állományokba.

A jellemző erdőterületek bejárásakor meggyőződünk arról, hogy az előbbieken leírt irányelveket a gyakorlatban megvalósítják. Sikeres felújítások sorozatát láttuk, amelyek számos kedvező tényező eredményeként jöttek létre. Ezek közül kiemeljük, hogy:

- a szakmai helyszíni irányítás egyedülállóan magas szinten áll;
- az erdőterületnek mintegy 15⁰/₀-át bekerítették (200 km), a jó védelmet nyújtó kerítés mögött ismeretlen a vadkár, a felújítás első tennivalói közé tartozik a kerítésépítés;
- bőven, sőt feleslegben áll a munkaerő rendelkezésre;
- magas szintű az erdőterület feltártsága, 40 fm/ha az útsűrűségük, az utak jó minőségűek;
- a közelítőutakat kijelölik, a gépek csak ezeken közlekedhetnek;
- a döntést úgy irányítják, hogy a fák koronája az utakra essen;
- az előközeliést egyre nagyobb arányban végzik lovakkal.

Erőteljesen csökkentették a vadállományt. A 10 db/100 ha őzállományt az elmúlt öt év folyamán 5 db/100 ha-ra apasztották. A viszonylag alacsony vadlétszám ellenére is szorgalmazták a kerítésépítést.

A *gemündeni Erdőhivatal* területén Spessart legszebb bükköseit láttuk. Itt elsősorban a bükkösök természetes felújítását tanulmányoztuk. A 11 ezer ha-os erdőterület 33⁰/₀-a B és 24⁰/₀-a KTT. A fenyők részaránya 42⁰/₀. Az 500 m körüli tszfm., az 1000—1200 mm/év csapadék és a magas páratartalom kedvez a bükknek. A bükkösöket 140 éves korig tartják fenn. A természetes felújítás ideje 20—30 évig eltart. A felújítás kezdetekor 200—250 db/ha törzs áll a területen, ami 140 éves korban megfelel a 100⁰/₀-os sűrűségnek. A közéletnyomokat már ekkor kialakítják, használatukat szigorúan ellenőrzik. A felújítás záró időszakában mintegy 40—50 db/ha fát tartanak fenn, egyrészt a szórvány makktermés kiegészítő szerepe miatt, másrészt a többletnövedék és a nagyobb faméreték elérése érdekében. A bükkfiatalosban az embermagasság elérésekor előtisztítást végeznek. 30—40 éves kortól kezdve 10 évenként gyériteknek és ennek során általában 10 m³-rel kevesebb fát termelnek ki, mint a faállomány kora (pl. 80 éves korban 70 m³/ha).

Külön kiemeljük, hogy a közölt adatok minden esetben a kéreg nélküli vastagfára vonatkoznak. Ezt figyelembe kell venni a magyarországi bükkösök-re vonatkozó adatokkal való összehasonlításakor, mert mi a kéregben mért összesfa-adatokkal dolgozunk.

Gemündenben megtekintettük a furnérműveket, ahol KTT-, LF-, EF-, JF-, VF-, B-, MCS-rönkből késeléssel állítják elő a furnérlapokat. A spessarti tölgy feldolgozásának első szakasza ezzel zárul. Rendkívül szigorúak itt is a minőségi előírások. Az osztályozásra a magas ár miatt külön ügyelnek. Általában 10 ezer DM körül mozog a tölgy furnérrönk m³-enkénti ára. Itt tapasztaltuk, hogy a cseresznyerönk iránt növekszik az érdeklődés. A jó minőségű cseresznye furnérrönk ára nagymértékben megemelkedett. Jelentős a hiány.

*

Egy tanulmányút és a róla készített beszámoló teljes képet nem nyújthat Spessarról. A leírtak feltehetően elgondolkodtatják hazai szakembereinket is, akik feltehetik a kérdést, hogy a szakmai élményeken kívül nyújtott-e Spessart olyat, amire nálunk is érdemes és lehet figyelni. Az igenlő válasz után befejezésül ezek közül emelünk ki néhányat:

Arverésre előkészített furnirrönkök Rohrbrunnban

— A természetszerű erdőgazdálkodás, a természetes felújítások eredménye érdekében célszerű hazánkban az I—IV. fatermési osztályú, őshonos fafajok (B, KTT, KST) vágáskorát fokozatosan felemelni. Az erdőnevelési modelltablákat már ennek figyelembevételével készítettük. A magasabb vágáskor lépcsőzetes bevezetését üzemtervezési időszakonként el kell kezdeni.

— A természetes felújítások hosszúra kinyúló (20—30 év) időtartama miatt a bükkösök felújítására és hozadékszabályozására vonatkozóan, több alternatívát tartalmazó üzemtervezési módszert célszerű kialakítani és a szabályozó rendszerben is figyelembe venni. A cél: jó minőségű, sűrű fiatalos létrehozása és ritkítási többletnövedék elérése az anyaállományban. Több türelem és hozzáértés nélkül további eredmények nem várhatók.

— Elsősorban a kisméretű, az újulatot kímélő gépeket szabad a felújítás alatt levő állományokban alkalmazni. Ez vonatkozik a nevelővágásokra is, ahol a lábon maradó faállományrészben csökkenteni kell a kéregsérüléseket.

— Célszerűnek látszik a loállományt fejleszteni. Megoldható lenne ez úgy is, hogy tsz-tagok háztáji gazdaságába átadjuk és tartjuk a lovakat, több célra hasznosítva őket. Elsősorban a természetes felújítással dolgozó tölgyes, bükkös erdőgazdaságok területén lenne ez hasznos.

— A vadkárrelhárító kerítések építése nélkül a vad által kedvelt fafajok felújítását elkezdni sem szabad ott, ahol a vadkár veszélye fennáll.

— A vadgyümölcsök fája, elsősorban a madárczesersznye iránt növekvő kereslet indokolja, hogy ezek védelmét és nevelését az elegyes erdőkben felkaroljuk.

— A spessarti példa szerint az ismertetett módszerek alkalmazása mellett is folytatható eredményes (nyereséges) erdőgazdálkodás.

Az erdőnevelésnek a termelési cél szerint differenciált megvalósítását gyorsítani érdemes. Nagy értékű, kiváló minőségű méretes fa, mindenképp a tölgy- és a bükkállományokban csak akkor nevelhető, ha magas törzsszámú fiatalos jön létre a felújítás eredményeként, és ezt követően a kívánt sűrűséget fenntartjuk.